

LIHAKSI TULEMINEN

Miten ruumiillisuus muokkaa identiteettiä?

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Muotoilu- ja taideinstituutti
Kuvataiteilija
Taidemaalaus
Opinnäytetyö AMK
Kevät 2011
Kirsi Karppinen

Lahden ammattikorkeakoulu
Kuvataiteen koulutusohjelma

Karppinen Kirsi

Lihaksi tuleminen
Miten ruumiillisuus muokkaa identiteettiä?

Kuvataiteen opinnäytetyö

34 sivua

Kevät 2011

TIIVISTELMÄ

Tutkin opinnäytetyöni kirjallisessa osiossa miten ruumiillisuus koetaan ja esitetään nykyisessä jälkiteollisessa yhteiskunnassamme. Tuon esille vallitsevia ruuminormeja ja yhä yleistyvämpiä ruumiinmuokkaustekniikoita. Miten yksilön identiteettiin vaikuttaa se, että ruumis arvotetaan kulutushyödykkeeksi?

Avainsanat: Ruumisnormit, kapitalismi, yksilö, yhteiskunta

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in fine arts

Karppinen Kirsi

Reincarnation
How corporality shapes one's identity

Bachelor's Thesis in fine arts

34 pages

Spring 2011

ABSTRACT

I studied my thesis written section, how corporeality is experienced and presented in the current post-industrial society. I bring forth the body of the prevailing norms and are becoming more widespread body modification techniques. How does it affect in the individual's identity, if the body is valued as commodity?

Key words: Body standards, capitalism, individual, society

SISÄLLYS

Sisällysluettelo

1 RUUMIIN RAJAT (JOHDANTO).....	1
2 IDEAALINEN RUUMIS.....	4
2.1 RUUMIS JA YHTEISKUNTA.....	5
2.2 RUUMISNORMIT.....	8
2.2.1 Kauneus moraalin ilmentäjänä.....	8
2.2.2 Peitetty ruumis.....	15
2.2.3 Ikääntyvä ruumis.....	18
3 MATERIAALINEN RUUMIS.....	19
3.1 LEIKATTU PYHIMYS.....	20
3.2 MODERNI PRIMITIVISMI.....	25
3.3 TEKNOLOGINEN RUUMIS.....	27
4 RUUMIS 2.0 (LOPUKSI).....	31
4 LÄHTEET.....	35

1 RUUMIIN RAJAT (JOHDANTO)

Maalaaminen on ruumiillista työtä. Teoksen aloittaminen vaatii usein harkintaa ja suunnittelua. Teosta tehdessä työhön voi parhaimmillaan uppoutua niin, että unohtaa itsensä. Jos erehtyy pitämään taukoa, voi huomata nälän tai väsymyksen. Huonon työskentelyasennon tunnistaa seuraavana päivänä kipeistä hartioista. Maalatessa likaantuvat kädet, joskus kasvotkin. Aina välillä huomaamattaan korjaa silmälasien asentoa tai pyyhkäisee pois hiukset, jotka luuli sitoneensa hyvin kiinni. Öljymaali pinttyy kynsinauhoihin ja tärpätti kuivattaa ihoa.

Maalaan pääasiassa ihmishahmoja. Välineeni on öljyväri ja tekniikkaani voisi kuvailla realismiksi, tai maagiseksi realismiksi. Pyrin rakentamaan kuvaan jotakin poikkeavaa, joka loisi hiukan omituisen tunnelman. Pääpaino teoksissani on kuitenkin ihmishahmossa. Minua kiinnostaa ruumiillisuus ja se, miten ihmisfiguuri on sen kautta maalauksissani läsnä.

Käytän usein itseäni mallina. Omasta ruumiillisuudestaan ei pääse irrottautumaan. Mielikuvani ruumistani voi olla erilainen, kuin millaisena se muille näyttäytyy. Valokuvaa teoksen lähtökohtana käyttämällä näen itseni ulkopuolisin silmin. Käyttämättä apuna peiliä tai kuvaa, voin saada tietoa omasta ruumiillisuudestani lähinnä vain kokemuksellisesti.

Pyrkimykseni on tutkia erilaisia tapoja hahmottaa ruumis ja ruumiillisuus nykypäivän jälkiteollisessa yhteiskunnassa. Jos keho samaistetaan kulutustavaraan, miten se vaikuttaa ihmisen identiteettiin? Entä miten visuaaliseen viestintään painottuva kulttuuri vaikuttaa yksilön tulkintaan omasta ruumiistaan? Muodostuuko ulkoisen ja sisäisen kokemuksen välille ristiriita?

Esittelen suhtautumista ruumiiseen esteettisestä ja materiaalisesta lähtökohdasta. Tekstini rakentuu teoreettisista pohdinnoista, joiden joukkoon liitän eri taiteilijoiden teosesimerkkejä, jotka jollakin tavalla tulkitsevat kyseistä aihetta. Ruumiillisuus maalauksissa eroaa siitä idealisoidusta kuvasta, jonka olemme sisäistäneet esimerkiksi mainosten kautta. Keho- sekä performanssitaiteilijoiden kautta esittelen, millä tavoilla yhteiskuntaa on kommentoitu käyttämällä ruumista konkreettisena instrumenttina.



Kirsi Karppinen
 Tyhjä, 2007
 Öljyväri kankaalle, 80 x 120 cm



Kirsi Karppinen
 nimetön, 2010
 öljyväri kankaalle, 130 x 170 cm

2 IDEAALINEN RUUMIS

Tutkin aluksi länsimaissa idealisoidun ruumiinmuodon käsitettä sekä syitä, joiden kautta se mahdollisesti on muodostunut. Tuon esille myös tietynlaiseen ruumiinmuotoon liitettyjä mielikuvia ja ennakko-odotuksia.

Yhteiskunta pyrkii kontrolloimaan jäsentensä kehitystä ja valintoja aina vallitsevan järjestelmän mukaiseksi. Kulloinkin vallassa olevat rakenteet määrittävät myös sen, miten paljon myös yksilöiden ruumista kontrolloidaan. Miten yhteiskunnan arvomaailma vaikuttaa yksilön mielipiteeseen omasta kehostaan, jos ruumiinkuva on ristiriidassa yleisen normin kanssa?

Tutkimalla nykyisen kauneuskäsityksen taustoja, pyrin myös selvittämään, miksi idealisoitu ruumis on vahvasti sukupuolittunut. Kaksois-standardista kertoo se, että naisen ruumis on ollut kulttuurissamme voimakkaammin katseen kohteena kuin miehen. Siinä missä miehiä on arvioitu ensisijaisesti toiminnan ja järjen saavutusten kautta, on nainen usein ollut vain omien ruumiillisten ominaisuuksiensa summa.

2.1 Ruumis ja yhteiskunta

Ruumiista puhuttaessa tarkoitetaan ihmisen tai eläimen elimistön muodostamaa kokonaisuutta. Ruumis määrittelee aistien kautta mahdollisuutemme ja kykymme hankkia tietoa ympäröivästä maailmasta. Puutteellisuudet aistiemme toiminnallisuudessa rajoittavat poikkeuksetta kokemustemme mahdollisuuksia.

Ruumiin kautta paitsi vastaanotamme, myös välitämme tietoa. Sosiaalisena olentona ihmisen keskinäiselle kommunikaatiolle on oleellista viestiä eleillä ja

ilmeillä. Sanaton viestintä, eli ns. kehonkieli toimi yksilöiden välisenä kommunikaatiovälineenä jo paljon ennen puhutun kielen syntymistä. Tulkitsemme jatkuvasti intuitiivisesti ja tiedostamattamme sanattomia viestejä ja käytämme niistä vastaanottamaamme tietoa suhteuttamaan oman asemamme ympäröivässä yhteisössä.

Ruumiinkielen merkitystä yhteiskunnassamme ilmentää se, että ihmisen ruumis on suhteessa muihin nisäkkäisiin mukautunut monilta piirteiltään helpottamaan eleiden ja ilmeiden kautta tapahtuvaa kommunikaatiota. Suuri osa ihmisten välisestä kommunikaatiosta painottuu kasvoihin ja silmiin, jotka ovat kehittyneet erityisen tehokkaiksi tunteiden ilmentäjiksi. Jo hyvin nuorella lapsella on myötäsyttyisenä kiinnostus tarkkailla muiden kasvoja ja mukautua niiden viestimiin emotioihin. Ihmisen ruumiillisuuden kokemukseen liittyy myös kiinteästi kyky tiedostaa itsensä muista irrallisena olentona, yksilönä.

Yksilöllisyyttä ja persoonallisuutta ilmenetään oman ruumiin kautta. Ruumistaan kontrolloimalla ihminen viestittää muille omaa minuuttaan. Käsitys omasta itsestä muodostuu suhteessa muihin yksilöihin, joista oma persoonallisuus heijastuu ilmentäen eroja ja yhtäläisyyksiä.

Ihmisen mielipide itsestään muotoutuu pitkälti muilta saamansa palautteen mukaiseksi.

Yhteiseksi koettujen ominaisuuksien, ruumiillisten tai henkisten, kautta määrittyy yksilöiden liittyminen erilaisten yhteisöjen jäseniksi.

Ihmisellä on tarve tuntea kuuluvansa johonkin, jonka määrittelee tietty yhteiseksi koettu piirre. Yhteenkuuluvuuden tunnetta vahvistetaan usein esimerkiksi yhdenmukaisella vaatetuksella tai tietynlaisella käyttäytymisellä.

Valtavirrasta poikkeavakin ulkomuoto tai käyttäytyminen edellyttää silti ympäröivän yhteisön tiedostamista. Jotta ihminen voisi erottautua yksilönä, ympärille tarvitaan muita ihmisiä.

Poikkeavan ja epätavallisen pelko on auttanut varhaisien ihmisyyhteisöjen selviytymisessä ja taipumus on säilynyt vielä nyky-yhteiskunnassakin. Jonkin asteinen tarve tuntea itsensä normaaliksi on ominaista kaikille ihmisille.

Yksilöiden kategorisointi erilaisten persoonallisten piirteiden mukaan ei itsessään

ole vahingollista, vaan ainoastaan eräs tapa määritellä omaa suhdettaan ympäröivään yhteiskuntaan.

Pinnallisimmillaan lokeroimisen ja lokeroitumisen tarve ilmenee vaikkapa ikään, sukupuoleen tai rotuun perustuvalla ihmisyyksilöiden jaotteluna, joista negatiivisena ilmiönä esiintyy erilaiset syrjinnän muodot.

Rasismi, eli rotusyrjintä tai rotusorto on toimintaa, jossa ihmisten eriarvoista kohtelua perustellaan fyysisten tai henkisten piirteiden erilaisuudella. Toisin sanoen kyse on rasismista, kun pyrkimyksenä on vahvistaa jonkin tietyn ryhmän sosiaalista valta-asemaa suhteessa muihin perustelleen sen oikeutuksen ruumiillisilla ominaisuuksilla, kuten ihonvärillä. Vaikka sanalla rasismi alunperin tarkoitettiin nimenomaan ihonväriin ja etniseen taustaan perustuvaa syrjintää, on sen merkitys nykykielessä laajentunut merkitsemään myös muiden ruumiillisten seikkojen perusteella tapahtuvaa eriarvoistamista.

Ulkoisten ominaisuuksien kautta tapahtuva jaottelu vahvistaa ”me vastaan muut”-ajattelua, jossa oman yhteisön ulkopuolella olevien ominaisuudet nähdään uhkana yhdenmukaisuudelle ja sitä kautta oman arvomaailman säilymiselle.

(Kuva)

Jarmo Mäkilä
Puhdistautuminen, 2007
öljyväri kankaalle, 203 x 151 cm

Länsimaisen taiteen historiassa on ollut tyypillistä naisen ruumiillisuuden kuvaaminen. Jarmo Mäkilä asettaa suurikokoisissa öljymaalauksissaan katseen kohteeksi miehen vartalon. Teokset on toteutettu äärimmäisen realistisella tekniikalla, joka liittyy ne klassisen maalaustaiteen perinteeseen. Vaikka *Puhdistautuminen* -teoksen tunnelma on unenomainen, tuo käytetty maalaustekniikka siihen voimakkaan materiaalin tunnun.

2.2 Ruumisnormit

2.2.1 Kauneus moraalin ilmentäjänä

Immanuel Kant (1724-1804) oli saksalainen valistusajan filosofi, joka pohti estetiikassaan kauneuden määritelmää ja kokemuksellisuutta (Puhtaan järjen kritiikki, 1790). Kriitikissään Kant määritteli kauneuden subjektiiviseksi tunteeksi, jossa keskeisenä on epäitsekäs nautinto. Kantin mukaan kauneuden puhdas kokeminen edellyttää pyyteettömyyttä, eli vapautta intresseistä. Kyky havaita kauneutta ei siis edellyttäisi vastaanottajalta järjellisiä perusteluja, vaan enemmänkin korkeaa moraalialia.

Länsimaisessa ajattelussa kauneus ja moraalialia on pitkään rinnastettu toisiinsa. Ulkoisen kauneuden ja sopusuhtaisuuden on katsottu heijastavan sisäistä korkeaa moraalialia. Kauneuteen on liitetty abstrakteja ominaisuuksia kuten hyvyys ja oikeudenmukaisuus samalla, kun käsitys rumasta on muodostanut niille vastakohtan. Kauneus on määritelty formalistiseksi muotojen harmoniaksi niin kuvataiteessa kuin musiikissakin. Usein kauneuden käsitykseen onkin liitetty tasapainoisuus ja kohtuus. Kauneus on nähty myös toimivuutena. Tuomas Akvinolainen piti kauneutta ja hyvyttä ensisijaisesti kykynä täyttää tehtävä, jota varten esine on suunniteltu. Ruumiin voidaan siis ajatella olevan kaunis, kun se on terve ja toimintakykyinen.

Toiminnallisuuden merkitys on korostunut varsinkin miehen ruumiillisen kauneuden arvioinnissa. Taustalla vaikuttaa miehen perinteisempi rooli yhteiskunnallisena toimijana verrattuna naisiin, joiden velvollisuudet ja tehtävät oli pitkään rajattu lähinnä kotiin ja perheeseen.

Naisten ja miesten roolit on länsimaisen kulttuurin historiassa määritelty vastakohtaparien julkinen - yksityinen ja aktiivinen - passiivinen, kautta. Miehen ja naisen ruumiiden on katsottu ilmentävän toisilleen vastakohtaisia, mutta toisiaan täydentäviä, ominaisuuksia. Ihanteellisena miesruumiin mallina on usein pidetty kreikkalaisen ja roomalaisen taiteen muodostamaa kuvaa. Kreikkalaisissa urheilijoissa ja heeroksissa katsotaan kuvastuvan ruumiin elinvoimainen toiminnallisuus ja sopusuhtaisuus ihanteellisella tavalla.

Naisen ruumis on ollut länsimaisessa yhteiskunnassa monesti miestä problemaattisempi. Naisessa on usein katsottu henkilöityvän kontrolloimattomuus vastakohtana miehisiksi ominaisuuksiksi mielletyille järjelle ja henkisyydelle. Nainen on nähty usein miestä ruumiillisempänä olentona. Naisruumiissa ikään kuin henkilöityy ihmiselämän kiinteä yhteys luontoon syntymän ja kuoleman kautta. Varsinkin miehisen ruumiin sopusuhtaisen lihaksikkuuden katsotaan ilmentävän kontrollia ja järkeä erotuksena naisellisen ruumiin hallitsemattomuuteen.

Ihmisruumiiseen kohdistuvat kauneuskäsitykset ovat vaihdelleet aikojen kuluessa paljon. Useimmiten ihanteena on sellainen ruumiinmuoto, jota vastaa sillä hetkellä vain pieni osa ihmisistä. Tavoittelemalla milloinkin ideaaliksi miellettyä ulkonäköä on pyritty erottautumaan valtaväestöstä korostaen siten erityisasemaa.

Nykyinen kapitalismi hyötyy yhdenmukaistetusta kauneuskäsityksestä. Kauneudenhoitotuotteita ja kosmetiikkaa markkinoidaan käyttäen hyväksi mielikuvia kauneuden ja onnellisen elämän yhteydestä. Fyysinen kauneus ja yltäkylläisyys myydään kuluttajalle inhimillisinä perusoikeuksina. Samalla tietynlaiseen ulkonäköön pyrkimisestä muodostetaan velvollisuus.

Ideaalina pidetyn kauneuskäsityksen ongelmana on juuri se, että käytännössä kenenkään ei ole mahdollista sitä täydellisesti saavuttaa. Kapitalismi tarvitsee toimiakseen kuluttajia, jotka ostavat jatkuvasti uusia mielikuvia esineiden, kuten kosmetiikan ja vaatteiden muodossa.

Estetisoitunut yhteiskunta olettaa, että yksilö pyrkii jatkuvasti ulkoisella olemuksellaan viehättävyyteen ja haluttavuuteen. Ulkonäön merkitys korostuu usein varsinkin naisten kohdalla.

Yhteiskuntatieteiden maisteri Henry Laasanen on tutkinut perinteisen heteronormatiivisen parinmuodostuksen tapoja. Uusisuomi.fi :ssä julkaistuissa blogikirjoituksissaan Laasanen on eritellyt miehen ja naisen viehättävyyteen vaikuttavia ominaisuuksia, joiden perusteella voidaan määritellä kyseisen henkilön arvo parisuhdemarkkinoilla.

Laasanen teksteissä korostuu poikkeuksetta ulkoinen viehättävyys naisen ensisijaisena kaupankäynnin välineenä, kun taas miehen myönteisinä ominaisuuksina pidetään ensisijaisesti taloudellista vakavaraisuutta ja voimakastahtoisuutta. Blogikirjoituksissaan Henry Laasanen toistaa vanhakantaista jakoa maskuliinisuuden ja feminiinisuuden välillä luonnollistaen sen samalla itsestäänselväksi ja yksioikoiseksi sukupuoliroolien esittämiseksi.

Vaikka kumppanin valintaan vaikuttaa todennäköisesti paljon monimutkaisemmat asiat, joista tuskin vähäisimpänä yksilöiden omat mieltymykset, on ulkonäön merkitys epäilemättä kuitenkin korostuneessa osassa. Esimerkiksi lihavuus koetaan yleisesti ottaen ihmisessä epäviehättäväksi ominaisuudeksi. Koska kulutushyödykkeitäkin markkinoidaan viehättävyydellä ja seksillä, jota ilmentää estetisoitu ideaaliruumis, menettää normista poikkeava yksilö helposti ”markkina-arvoaan”.

Erilaiset prinsessat Saariston ja Wallensköldin taiteessa

Suomalaisista nykytaiteilijoista ainakin Stiina Saaristo ja Viggo Wallensköld kyseenalaistavat teoksissaan naisruumiille asetettuja normeja. Kummankin taiteilijan teoksissa esiintyy päähenkilönä naishahmo, jonka kuvaustavassa on jotakin yhteiskunnallisesti epätavallista, jopa epäsovittavaa pidettyä. Aiheet ja niiden käsittelytapa, tekniikasta puhumattakaan, ovat kuitenkin Saaristolla ja Wallensköldillä hyvin erilaiset.

Stiina Saaristo (s. 1976) on vuonna 2005 Kuvataideakatemiasta valmistunut taiteilija, joka on tullut tunnetuksi erityisesti suurikokoisista lyijykynä- sekä puuväripiirustuksistaan. Saariston pikkutarkasti tekemien kuvien aiheena on useimmiten nykyihanteesta poikkeava naishahmo, jonka mallina hän on käyttänyt itseään. Teokset eivät kuitenkaan ole muotokuvia, sillä hahmon piirteet ovat siinä määrin groteskit, että lähes kaikki mahdollinen yhdennäköisyys sen esikuvaan on hävinnyt. Myös hahmon raajojen ja vartalon mittasuhteet ovat liioiteltuja, joka aiheuttaa mielikuvan eräänlaisesta liian isosta lapsesta. Teosten jättiläismäiset hahmot tuntuvat uhkaavilta realistisen toteutuksensa takia.

Saariston lapsi-naiset on kuvattu satumaiseen ympäristöön, jossa he ovat erilaisten lelujen tai söpöinä pidettyjen eläinten keskellä.

Leikki ei teoksissa kuitenkaan suju rauhanomaisesti, vaan prinsessahameeseen puettu naishahmo saattaa esimerkiksi repiä alamais-barbieltaan hiuksia kostonhimoisen ilme kasvoillaan. Joissakin teoksissa taas lelumaan alamaiset ovat yhteistuumiin nousseet kapinaan valtiatartaan vastaan. Saariston lapsi-nainen vaikuttaisi olevan tyytymätön asemaansa lelumaailman hallitsijana ja pyristelisi raivokkaasti pois liian pieniksi käyneistä prinsessa-asusteistaan. Hahmon ilmeissä ja eleissä on raivoa sekä hallitsemattomuutta, joka on usein epätyypillistä naishahmoa kuvattaessa. Teosformaatin suuri koko vielä vahvistaa aggressiivista vaikutelmaa.

Saariston teokset voidaan nähdä kritiikkinä materialismia ja naiseen kohdistuvia ulkonäköodotuksia kohtaan. Karamellivärit ja harkittu kitsch vain korostavat teosten keskiössä esiintyvän naishahmon tyytymättömyyttä.

Naishahmosta voi kuvastua myös ahdistus, sillä lelut ja eläimet, joiden keskelle hänet on asetettu eivät useinkaan näytä olevan täysin henkilön kontrollissa.

Teoksissa on usein myös huumoria niiden leikkiessä rooliodotuksilla.

Prinsessa-asuun puettu aikuinen, joka on yleisen kauneusnormin vastainen, eli toisin sanoen siis ruma, on koominen hahmo.

Viggo Wallensköldin (s. 1969) teokset ovat realistisella tekniikalla toteutettuja maalauksia. Kuten Saaristo, myös Wallensköld kuvaa henkilöitä, mutta varsin erilaisella tavalla. Vastakohtana Saariston groteskin lihallisille lapsiaikuisille Wallensköldin hahmot ovat hentoja, lähes eteerisiä, jota maalausten viileän neutraali väriskaala korostaa. Wallensköldkin kuvaa maalauksissaan usein naisia, mutta tarkemmin katsottuna hahmojen sukupuolisuus lähenee androgyniaa. Jotkin teosten hahmot taas ovat selkeän hermafrodiitteja.

Toisin kuin Saarisen lelumaailmaan vangitut aikuiset, Wallensköldin naishahmot vaikuttavat usein esipuberteettisilta lapsilta. Wallensköldin hahmoille on myös tyypillistä jokin ruumiillinen poikkeavuus. Välillä hahmo on kuvattu rampana, ilman jalkoja ja käsiä, asetettuna alastomana istumaan sohvalle muotokuvalla tyypillisellä rajauksella. Joissakin maalauksissa naismaisen hahmon ruumis on osittain liitetty johonkin esineeseen tai koneeseen.

Wallensköldin maalaukset ovat taidokkaita ja harmonisia. Teoksista välittyy jotenkin haikea tunnelma, vaikka niiden henkilöt onkin kuvattu kunnioittaen ja arvostaen. Raajattomatkin hahmot näyttävät tyyniltä ja rauhallisilta, eivätkä vaikuttaisi kaipaavan katsojan sääliä.

(Kuva)

Stiina Saaristo
Scarlet, 2004
öljyväre kankaalle, 270 x 211 cm

(Kuva)

Viggo Wallensköld
Huone, 2007
öljyväri kankaalle, 170 x 120 cm

2.2.2 Peitetty ruumis

Vaatteet ja pukeutuminen ilmentävät kulttuurissamme erilaisia sosiaalisia luokituksia ja merkkejä. Pukeutuminen viestittää kantajansa ikään, asemaan, ruumiin kokoa ja sukupuoleen liittyviä symboleja, jotka myös asettavat sääntöjä sopivana pidetylle pukeutumiselle. Kuten eri sosiaaliluokkiin kuuluvien, myös lihaviiden ja laihojen sekä nuorten ja vanhojen, odotetaan pukeutuvan eri tavalla. Normista poikkeaminen tuottaa koomisia merkityksiä tai jopa paheksuntaa ja hyljeksintää.

Outi Pajala kuvaa vaatteiden merkitystä kulttuurillisessa konventiossa sijoittamalla sen yksityisen ja sosiaalisen rajalle. Vaate toimii yksilöllisen identiteetin ilmaisijana, mutta samalla pukeutumista säätelevät sosiaaliset ja moraaliset sopimukset. Vaate kuvastaa kuuluvuutta johonkin ryhmään tai sen ulkopuolelle jäämistä. Sopimattomasta pukeutumisesta seuraavat paheksunta ja häpeän tunne kertovat myös epäonnistumisesta yhteisön sääntöjen noudattamisessa. Sääntöjen

kiertäminen tai tietoinen noudattamatta jättäminen on toisaalta myös osa sosiaalista peliä, jolla yksilö voi kiinnittää huomion itseensä ja hankkia näin hyväksyntää haluamaltaan ryhmältä.

Vaatteen, pukeutumisen ja koristautumisen tutkiminen liittyy olennaisesti ruumiin käsitteeseen ja sen merkitykseen kulttuurissamme, sillä vaatteet paitsi näyttävät ruumiin rajat, myös piilottavat ne.

Vaatteiden peittävyys merkitys kulminoituu varsinkin tällä hetkellä tunteita voimakkaasti herättävässä burka-keskustelussa. Burka on musliminaiselle asetetun pukeutumismääräyksen, hijabin, äärimmäisin muoto, jossa asuste peittää koko vartalon kasvoineen tai jättäen osan niistä näkyviin. Burkaa käytetään pääasiassa Afganistanissa, Pakistanissa sekä Pohjois-Intiassa.

Kiistely burkasta liitetään muslimimaahanmuuttajien määrän kasvuun useissa Euroopan maissa, vaikka suurin osa islaminuskoisista naisista ei käytäkään sitä. Alunperin burkan käyttö tuli naisille pakolliseksi talibanhallinnon aikana Afganistanissa.

Vaikka burkan käyttö on muodollisesti vapaaehtoista, on se kuitenkin monilla alueilla käytännössä pakollista, sillä sen seurauksena saattaa leimautua huonoksi naiseksi. Koska burka kätkee kantajansa ruumiin ja sen edustaman persoonallisuuden täydellisesti muiden katseilta, voidaan sen ajatella tarjoavan myös suojaa. Burkaa vastustavat tahot katsovat sen käytön naisia alistavaksi.

Ranskassa hyväksyttiin 13.7.2010 laki, joka voimaan astuttuaan keväällä 2011 kieltäisi käytännössä kaikenlaisen tunnistettavuutta vaikeuttavan pukeutumisen julkisilla paikoilla. Vaikka keskustelu onkin julkisesti liitetty muslimeihin, näyttäisi taustalla kuitenkin olevan valtion pyrkimys lisätä valvontaa rajoittamalla yksilöiden ilmaisun vapautta pukeutumisella.

Yhteiskunta näyttäisi siis voivan lain voimalla määritellä säännöt yksilöiden pukeutumiselle. Yksittäisen vaatekappaleen paljastavuus tai peittävyys on vain yhteiskunnallisen vallan väline.

Yhteiskunta pyrkii säätelemään myös yksilön ruumiin kokoa. Lihavuutta pidetään länsimaisen kulttuurin ehkä suurimpana terveydellisenä ongelmana vaikka suoraan ylipainosta johtuvien sairauksien tutkimustulokset ovat vajavaisia ja osittain ristiriitaisia. Toki suuren ylipainon on todettu altistavan esimerkiksi 2. tyypin diabeetekselle sekä sydän- ja verisuonitauksille, mutta on kuitenkin usein käytännössä mahdotonta arvioida henkilön terveys pelkästään ruumiin koon mukaan. Kuitenkin lähes poikkeuksetta leimataan lihaviksi määritellyt laiskoiksi, sairaiksi ja aloitekyvyttömiksi, samalla kun hoikkiin liitetään mielikuvia terveydestä, dynaamisuudesta ja itsekontrollista.

Lihavuus voidaan nähdä myös tietynlaisena kurittomuutena yhteiskuntaa kohtaan. Normaalivartaloa kookkaampi ruumis vaatii itselleen enemmän tilaa sekä konkreettisesti että kuvainnollisesti. Sivulliset, ns. normaalivartaloiset, kokevat oikeudekseen syyllistää lihavaa tämän koosta, sillä se edustaa sosiaalisten sääntöjen noudattamatta jättämistä. Vartalon määrittelemisen lihavaksi tai laihaaksi on aina sopimuksenvaraista ja suhteessa aikaan ja yhteiskunnan rakenteeseen. Käytännössä enemmistö määrittelee tässäkin tapauksessa mitä pidetään normaalina ja epänormaalina.

Vaateteollisuus ja muoti pyrkivät määrittelemään varsinkin naisen ruumiille ns. normaalit mitat.

Kulutuksen maksimointiin tähtäävässä markkinointikoneistossa ei ole sijaa yksilöllisiä ruumiinmuotoja korostavalle ihanteelle.

Vaihtelevien muotisuuntausten seuraaminen edustaa myös normaaliutta. Outi Pajala on tutkinut vaatteiden merkitystä Painonvartijat -yrityksen avulla laihduttaville. Tietyn kokoinen vaate paitsi edustaa päämäärää, myös symboloi normaaliutta ja hyväksyttyä ruumiin kokoa.

2.2.3 Ikääntyvä ruumis

Vanheneva ruumis edustaa nykyisessä länsimaisessa yhteiskunnassa ihanteena olevan ihmiskuvan vastakohtaa. Kauniiden, rikkaiden ja nuorten ideaali-ihmisten maailmassa vanhus muistuttaa elämän katoavaisuudesta ja sairauden mahdollisuudesta.

Kapitalistisen yhteiskunnan toimivuus perustuu sille, että ihmiset ovat samanaikaisesti tavaroiden ja palveluiden tuottajia sekä kuluttajia. Työpäivänsä aikana ihminen tuottaa materiaalia palvelemaan yhteiskunnan kulutustarvetta. Vapaa-aikana yksilön itsensä taas odotetaan kuluttavan muiden tuottamia hyödykkeitä. Yhteiskunnassa, jossa ihmisen arvo määritellään hänen työskentelytehokkuutensa ja kulutuskykynsä perusteella, vanhus on yksinomaan tuottamaton menoerä ja rasite. Vanhenevat ja eläkkeelle jäävät suuret ikäluokat ovat kansantaloudellinen uhkakuva.

Vaikka vanheneminen ei vielä vaikuttaisi ruumiin toiminnallisuuteen, on jo pelkästään vanhuuden merkkien näkyminen riittävän suuri pelko.

Vanhuuteen ja vanhenemiseen liittyvät negatiiviset mielikuvat vaikuttavat yhteiskunnassamme siinä määrin, että kosmetiikkavalmistajat suosittelevat ryppyjä ehkäisevän voiteen käytön aloittamista jo alle 20-vuotialle.

Vanhenemiseen suhtaudutaan kuin hoitoa vaativaan sairauteen. Harmaiden hiusten ja ryppyjen ilmaantumiseen ja ihon kimmoisuuden väheneminen rinnastuu varsinkin mainonnassa hälyyttävän sairauden lähestymiseen.

3 MATERIAALINEN RUUMIS

Tässä luvussa tulkitsen ruumista ja ruumiillisuutta ensisijaisesti kokemuksellisenä välineenä ja muokattavana materiana. Erilaisten ruumiintekniikoiden avulla yksilö voi käyttää kehoaan identiteettinsä ilmaisemisessa. Lääketieteen ja teknologian kehitys mahdollistavat radikaalejakin kehonmuokkauksia, mutta milloin kysymys on yksilön omaehtoisesta valinnasta? Vaikuttaako esimerkiksi plastiikkakirurgian suosion räjähdysmäisen kasvun takana kulutusyhteiskunnan sanelema pakko?

Eri sukupuolten yleisimmin käyttämät ruumiinmuokkaustekniikat toistavat vanhaa roolijakoa miehen toiminnalliseen - ja naisen esteettiseen ruumiiseen. Taina Kinnunen on tutkinut kehonrakennusta (Pyhät bodarit, Gaudeamus, 2001) ja plastiikkakirurgiaa (Lihaan leikattu kauneus, Gaudeamus, 2008) ihanteellisen ruumiin rakentamiseen pyrkivinä tekniikoina. Kehonrakennuksessa maskuliinisuuden esittämiseen liitetty ruumiilliset ominaisuudet, kuten lihaksikkuus ja voima viedään mahdollisimman äärimmäisyyksiin. Kehonrakentajan pyrkimyksenä on muokata ruumiinsa kuvaamaan täydellisesti hallittua kokonaisuutta. Ideaalisena miesruumiina nähdään antiikin kreikan urheilijaveistokset ja lajin tavoitelluin tittelikin, Mr. Olympia, lainaa mielikuvia mytologisista heeroksista ja yli-ihmisistä. Bodareille itselleen äärimmilleen kouluttu keho edustaa myös terveyttä ja elinvoimaa, vaikka paradoksaalisesti

valtavan lihasmassan rakentamiseen onkin käytetty epäterveelliseksi miellettyjä keinoja. Ammattilaiskehonrakentajan arki muodostuu rutiinille, jossa vuorottelevat paastot ja mässäilyt, monissa tapauksissa tuloksia vahvistetaan lääkkeillä ja hormoneilla. Kosmeettinen kirurgia taas on nimensä mukaisesti puhtaasti esteettiseen kauneuteen pyrkivä ruumiinmuokkaustapa.

Siinä missä kehonrakennuksen harrastajista enemmistö on miehiä, on plastiikkakirurgia vastaavasti painottunut lähinnä naisasiakkaisiin. Toki kummankin ruumiintekniikan käyttäjissä on molempia sukupuolia, mutta ne ovat selvänä vähemmistönä. Yhteistä kehonrakennukselle ja kosmeettiselle kirurgialle on myös se, että vähemmistönä olevan sukupuolen edustajaa oudoksutaan.

3.1 Leikattu pyhimys

Estetisoituneen ruumiinkuvan korostuminen kulttuurissamme näkyy varsinkin mainonnassa, mutta se on tyypillistä myös julkisuuden henkilöiden esittämisessä. Erilaisten kuvamanipulaatiotekniikoiden avulla tuotemainoksissa esiintyvät ihmishahmot muokataan vastaamaan paremmin mielikuvaa, joka halutaan liittää tuotteen käyttämiseen. Esimerkiksi vaatemainoksissa mannekiinien sääriä usein pidennetään, jotta esitelty asu korostuisi. Kosmetiikkamallien ihohuokosia häivytetään ja huulia täyteläistetään. On myös aivan tavallista, että mallit ja julkisuudenhenkilöt muokataan kuvissa näyttämään laihemmilta kuin todellisuudessa. Populaarikulttuurin kauneusihanne henkilöityy laulajissa, näyttelijöissä ja muissa julkkiksissa, joiden elämää ”tavikset” seuraavat kadehtien ja ihaillen lehdistä ja televisiosta. Ihmisellä ei ole juurikaan keinoja välttää median tarjoamalta ruumisihanteelta ja sille altistuu tiedostamattaankin.

Teollisuuden rakentamaan ideaali-ihmisen kuvaan törmää väistämättä niin kadulla, televisiossa kuin Internetissäkin.

Vaikka mainonnan ja median käyttämät kuvamanipulaation tekniikat ovat hyvin kaikkien tiedossa ja epärealistista kauneusihannetta arvostellaankin, ei silti voida olla täysin varmoja niiden vaikutuksesta yksilön omaan ruumiinkuvaan.

Mainokset tiedostetaan kaunistelluiksi, mutta samalla niiden suuri määrä turruttaa ihmisen kriittisen ajattelun. Mainosten estetisoidusta kuvastosta tulee normaali tapa esittää ruumis.

Plastiikkakirurgian yleistymisen yhtenä syynä voidaan ajatella olevan median idealisoiman ihmiskuvan hyväksyminen normaalina. Taina Kinnunen on haastatellut suomalaisia plastiikkakirurgiapotilaita ja -kirurgeja. (Lihaan leikattu kauneus, Gaudeamus, 2008) Suurin osa haastatelluista potilaista kertoi syynä leikkauspäätökseen olevan halu näyttää ”normaalilta”.

Potilaat, joista suurin osa mainitsi myös olevansa kriittisiä esteettistä kirurgiaa kohtaan, suhtautuivat leikattaviin ruumiinosiinsa hoitoa vaativina sairauksina. Rypyt ja silmäpussit tai väärän kokoiset rinnat nähtiin vakavan epämuodostuman kaltaisina ongelmina.

Haastatellut kirurgitkin perustelivat alansa tarpeellisuutta potilaiden elämänlaadun parantumisella. Rumuus on kuin mikä tahansa lääketieteellä hoidettavissa oleva tauti. Terveyttä edistävää mielikuvaa vahvistaa myös se, että kirurgit eivät mielellään puhu leikkaukseen tulevista asiakkaina vaan potilaina.

Kuitenkaan leikkauksissa ei usein korjata mitään selkeän toiminnallista ruumiinvikaa. Esteettisellä kirurgialla korjattava ”vika” on useimmiten subjektiivinen.

Vastuullisuuttaan kirurgit vakuuttelivat sillä, että ruumiinkuvahäiriöisiä potilaita ei leikata. Haastattelussa, jossa arvioidaan asiakkaan leikkaustarve, määritellään myös hänen mahdollinen riskinsä joutua leikkauskierteeseen. Kirurgit kuvaavat tarvitsevänsä siis ”esteettisen silmän” lisäksi psykologin taitoja. Todennäköisempi syy väitettyyn tiukkaan seulaan on kuitenkin pelko mahdollisesti lopputulokseen tyytymättömistä potilaista, jotka ovat kirurgille taloudellinen riski.

Monet Kinnusen haastattelemat plastiikkakirurgit sanoivat asiakkailla usein olevan epärealistiset odotukset leikkauksen lopputuloksesta. Leikkauksella kirurgilla ja asiakkaalla voi olla erilainen käsitys onnistuneesta lopputuloksesta. Kinnusen mukaan useimmat suomalaiset kirurgit myös suhtautuvat kielteisesti julkkisten kuvien käyttöön suunnitellun lopputuloksen esittämisessä vääränlaisten odotusten välttämiseksi.

Varsinkin Amerikassa kosmeettinen kirurgia on nopeasti arkipäiväistynyt ja sitä markkinoidaankin käyttämällä esimerkkejä julkkisasiakkaiden leikkauksista.

Vaikka median esittämä kauneusihanne todennäköisesti jossakin määrin vaikuttaa aina yksilön päätökseen mennä kauneusleikkaukseen, ovat toimenpiteet Suomessa vielä verraten pieniä. Pienet kertaleikkaukset perustuvat myös siihen, että hoidetaan nimenomaan tiettyyn ikäkauteen liittyvää ongelmaa. Sairaalat pyrkivät rakentamaan kosmeettisista leikkauksista hoito-ohjelman ikääntymistä vastaan. Potilaille suositellaan tietynlaisiin ”ongelmakohtiin” keskittyvissä leikkauksissa käyntiä esimerkiksi kymmenen vuoden välein, jotta ”hoito” tehoaisi parhaalla mahdollisella tavalla. Vanhenemisen merkkien häivyttämiseen tähtäävät toimenpiteet olivat Kinnusen tutkimuksessa enemmistönä.

Plastiikkakirurgia on alana vahvasti sukupuolittunut siten, että enemmistö kirurgeista on miehiä kun taas asiakaskunta koostuu pääasiassa naisista. Naisiasiakkaiden suuri enemmistö liittyyneen länsimaisen kulttuurin taipumukseen kiinnittää huomiota naisen ruumiin esteettisyyteen enemmän kuin miehen. Naiset myös opetetaan jo varhain olemaan kiinnostuneita omasta ulkonäöstään sekä hoitamaan kauneuttaan. Erilaisten kosmetiikka- ja kauneudenhoitotuotteiden kuluttajina naiset on helppo ohjata myös plastiikkakirurgian kuluttajiksi.

Leikkaukseen menevät naispotilaat olisi helppo nähdä pelkästään uhreina, joiden ruumista mieskirurgi silpoo vastaamaan paremmin hyväksyttävää muotoa, mutta ainakaan Taina Kinnusen haastattelemien potilaiden kohdalla näin ei ole. Kosmeettisen leikkauksen läpikäyneet naiset pääsääntöisesti kokivat itsensä aktiivisiksi toimijoiksi, jotka tekivät itse päätöksen omasta leikkauksestaan ilman ulkopuolista painostusta.

Muutamaa epäonnistunutta leikkausta lukuun ottamatta kaikki olivat tyytyväisiä päätökseensä ja kokivat elämänlaatunsa parantuneen.

Elämme kulttuurissa, joka toisaalta puolustaa ihmisen valtaa omaan ruumiiseensa, mutta samalla asettaa yksilöllisyyden vaatimukseksi. Kulttuurimme kannustaa yksilöä muuttamaan itseään vallitsevien arvojen mukaiseksi sen sijaan, että yhteiskuntaa vaadittaisiin muuttumaan.

Onkin siis hyvin vaikeaa esimerkiksi juuri plastiikkakirurgian tapauksessa viimekädessä määritellä onko leikkauspäätös nimenomaan yksilön oma valinta.

Toisaalta koska olemme kaikki välttämättä yhteiskuntamme tuotteita, onko edes oleellista yrittää yksiselitteisesti määritellä vapaan tahdon rajoja?

Koska lääketiede ja teknologia mahdollistavat ruumiin muokkaamisen, pitäisi ihmisellä oman valintansa mukaan olla oikeus sitä hyödyntää, jos hän ajattelee sen parantavan elämäänsä. Kuitenkin päätöksen taustalla vaikuttavat ulkoiset tekijät pitäisi pyrkiä tiedostamaan mahdollisimman hyvin.

I can observe my own body cut open without suffering !....I can see myself all the way down to my viscera, a new stage of gaze. "I can see to the heart of my lover and it's splendid design has nothing to do with symbolics mannered usually drawn.

Voin tarkkailla omaa aukileikattua ruumistani ilman kipua!...Voin nähdä itseni koko matkalta aina sisäelimiini asti, uusi näyttämö katseelle. Voin nähdä rakastajani sydämeen, eikä sen loisteliaalla suunnittelulla ole mitään tekemistä symbolisen tavan kanssa, jolla se yleensä piirretään.

(ORLAN: Lihallisen taiteen manifesti)

Orlan (oikealta nimeltään Mireille Suzanne Francette Porte, syntynyt 30.5.1947) on ranskalainen media- ja performanssitaiteilija, joka on tullut tunnetuksi varsinkin plastiikkakirurgiaa hyödyntävistä teoksistaan. Usein Orlanin teoksissa on vahva uskonto- ja yhteiskuntakriittinen sanoma. Vuosina 1990-1993 Orlan kävi läpi yhteensä yhdeksän kauneusleikkausta liittyen hänen projektiinsa *Pyhän*

Orlanin uudelleensyntymä (The Reincarnation of Saint-Orlan). Leikkauksissa Orlan muutti kasvojensa ulkonäköä lainaten elementtejä taidehistorian ideaalista naiskauneutta ilmentävistä teoksista. Orlanin otsa esimerkiksi muotoiltiin Leonardo da Vincin Mona Lisan mukaan ja leuka lainattiin Botticellin Venukselta. Orlanin nenän esikuvana oli Gérardin Psykye. Silmien muoto tehtiin Fontainebleau -koulukunnan Dianan mukaan ja taiteilijan huulet rakennettiin Moreau'n Europan kaltaisiksi.

Kaikissa leikkauksissaan Orlan oli hereillä, mutta vahvan kipulääkityksen turruttamana. Taiteilijan ehtona oli, ettei hän tuntisi kipua leikkausten aikana eikä niiden jälkeen. Osa leikkaussalipermanseista videoitiin ja lähetettiin suorana ympäri maailmaa eri taidealan instituutioihin, kuten esimerkiksi Pompidou-keskukseen Pariisissa, sekä Sandra Gehring Gallery'n New Yorkissa.

Performansseissa korostuu Orlanin käsitys ruumiin muokattavuudesta identiteetin ilmaisijana ja kauneusideaalien sopimuksenvaraisuudesta. Performanssit ilmentävät nykyistä medikalisoitunutta ruumiinkuvaa, jossa keho ja mieli nähdään toisistaan eriytyneinä. Lääketieteen ja kirurgian kehitys mahdollistaa ulkoisen ruumiin lähes rajoittamattoman muokkaamisen, ilman että henkilön täytyy kohdata kivun tunteita operaation välittöminä seurauksina. Ruumiista tulee vapaasti muutettavaa materiaa kun sen luonnollisesti ja hallitsemattomasti tapahtuvia muutoksia voidaan kontrolloida lääketieteellisesti.

Orlan näkee yksilön minuuden jatkuvasti muuttuvana, jota ulkonäön muutokset heijastavat. Plastiikkakirurgiapermansseissa tärkeintä ei ollut lopputulos vaan itse prosessi, joka kuvaa läpi koko elämän tapahtuvaa minuuden kehitystä.

Kaunistelemattomasti videoitujen ja suorana lähetettyjen leikkausten shokkiarvo on myös harkittu tehokeino, joka kommentoi perinteistä länsimaista tapaa katsoa naisen ruumista. Naiskehoa on usein pidetty enemmän yhteiskunnan omaisuutena kuin naisen itsensä hallinnassa olevana. Performansseissaan Orlan ottaa konkreettisesti oman ruumiinsa hallinnan itselleen irtisanoutuessaan yleisesti hyväksyttävistä ihanteista. Kristillisessä perinteessä naista on pidetty miestä maallisempänä ja ruumiillisempänä sukupuolena. Kivun katsottiin olevan seurausta Eevan syntiinlankeemisesta ja sitä pidettiin oikeutettuna rangaistuksena

naiselle. Synnytyskipujenkin lievitystä on vastustettu uskonnollisilla perusteluilla. Kieltäytyessään kivusta Orlan samalla kommentoi naiselle luonnollistettua roolia. Teoksissaan Orlan ei kritisoi kosmeettista kirurgiaa sinänsä, vaan sen stereotyyppittävää vaikutusta. Viihdeteollisuuden määrittämän kauneusideaalin sijaan, plastiikkakirurgiaa tulisi hyödyntää oman yksilöllisyyden ilmentämisessä.

Yleinen suhtautuminen kauneusleikkauksiin on ristiriitaista. Kosmeettisen kirurgian arkipäiväistyminen näkyy esimerkiksi tositelevision muodonmuutos-sarjoissa, joissa rumaksi itsensä mieltäviä eli normista poikkeavia ihmisiä ”kaunistetaan” kosmetologien, kirurgien ja stylistien avulla.

Toisaalta kauneusleikkauksiin suhtaudutaan monesti peitellen ja häpeillen. Orlan näyttää leikkaustensa jäljet, mustelmat ja veren, julkisesti lavastettujen ennen ja jälkeen -kuvien sijaan. Pyhä Orlan syntyy uudelleen leikkauspöydällä ilmentämään länsimaisessa kulttuuriperinteessä ideaalisimpana pidettyä naiskauneutta. Kuten monissa suurissa plastiikkakirurgiaoperaatioissa, lopputulos on kuitenkin häiritsevä: Kasvoista tulee usein liian ilmeettömät ja sileät. Orlanin leikatut kasvot osoittavat, että kauneusideaalit eivät istu luontevasti todelliseen henkilöön. Miestaiteilijoiden luomat ihanteet vaikuttavat elävän naisen kasvoissa keinoitekoisilta. Orlan tavallaan muuttuu yhtä etäiseksi kuin kristillisen perinteen pyhimykset. Leikkausperformanssien raadollisessa näyttämisessä on myös vaarana, että kuvamateriaalin shokkiarvo jättää alleen teoksen taiteelliset pyrkimykset.

3.2 Moderni primitivismi

Moderni primitivismi on liike, joka alkoi kehittyä 1980- luvun alussa vastustamaan kapitalismin normittavaa ruumiinkuvaa. Ennen itsenäistymistään omaksi alakulttuurikseen modernilla primitivismillä oli vahva yhteys s & m- sekä fetissikulttuuriin. Amerikkalainen kehotaiteilija **Fakir Musafar** (syntymänimeltään Roland Loomis, syntynyt 10.8.1930) nimesi itsensä aatesuunnan isäksi 1970-luvun lopulla tehdessään kokeiluja tatuoinneilla, lävistyksillä ja ruumiinsa sitomisilla, joihin hän haki vaikutteita useilta erilaisilta- länsimaisilta yhteisöiltä. Uransa Musafar oli kuitenkin aloittanut jo 1940-luvulla, jolta ajalta hänestä on kuvia esimerkiksi vartalo äärimmilleen sidottuna.

Kehonmuokkaustekniikoilla, kuten tatuoinneilla ja lävistyksillä, on ollut mystinen ja ritualistinen merkitys alkukantaisten luonnonyhteisöjen keskuudessa. Erilaiset ruumiiseen tehtävät merkit ovat toimineet yhteisöllisyyttä vahvistavana symbolikielenä ja siirtymäriitteinä. Tatuointikuviot ja lävistyksiset ovat kertoneet kantajansa sosiaalisesta asemasta. Länsimaissa tatuointeja ja lävistyksiä on sen sijaan käytetty negatiivisessa mielessä leimaamaan yhteisistä normeista poikkeavia ihmisiä, kuten esimerkiksi rikollisia. Sosiaalisella stigmalla merkityt yksilöt on suljettu yhteiskunnan ulkopuolelle.

Fakir Musafarin lanseeraamassa modernissa primitivismissä voidaan nähdä kapitalismin määrittelemän populaarikulttuurin kritisoimisen lisäksi myös kaipuuta yhteisöllisyyteen. Postmodernin yhteiskunnan vieraannuttamat ihmiset etsivät minuuttaan ruumiillisten kokemusten kautta. Ruumiiseen tehdyt merkit voidaan nähdä jälkinä yhteisöllisesti koetusta kivusta. Fakir Musafarin mukaan

kivun kokeminen on olennainen keino ihmisen oman identiteetin hahmottamisessa.

Kuten mystikkofakiirit, joilta hän on lainannut nimensä, Musafar uskoo ihmisen oppivan sietämään kipua irrottamalla mielen ruumiistaan. Kehonmuokkauksen kautta ruumiista tulee ikään kuin henkilökohtaisen magian väline.

Ruumiinmuokkaus on henkilökohtainen prosessi, jonka kautta irrottaudutaan rajoittavaksi koetusta yhteiskunnasta. Jos ympäröivä maailma koetaan mahdottomaksi muuttaa, voi yksilö sentään vaikuttaa omaan kehoonsa. Fakir Musafarin mukaan länsimaisen yhteiskunnan suurimpia ongelmia on erilaisuuden huono sietäminen. Poikkeavanlaiset ruumiinmuodot ovat olleet länsimaissa hyvin säännösteltyjä ja usein vain tietynlainen ruumiinmuokkaus on ollut yhteiskunnallisesti hyväksyttyä. Poikkeuksellisesti hyväksytyihin ruumiintekniikoihin Musafar lukee esimerkiksi kehonrakennuksen. Modernin primitivismin shokeeraavuus perustuikin pitkälti juuri normaalina pidetyn ruumiin ja kauneuskäsityksen kyseenalaistamiseen.

Kuten käy usein vastakulttuureina alkaneille liikkeille, myös moderni primitivismi on nykyään sulautunut osaksi populaarikulttuuria. Tatuoinnit ja lävistyksiset ovat arkipäiväistyneet ja suhtautuminen niihin on muuttunut hyväksyvämmäksi. Tatuoinnin tai lävistyksen ottaminen ei enää automaattisesti kerro yhteiskuntakriittisyydestä tai sadomasokismista, vaan niillä on yhä useammin pelkästään esteettinen sanoma. Erilaisista tatuoinneista ja lävistyksistä on tullut kulutushyödykkeitä ja hyväksytyjä koristeita. Kehonmuokkaukuvat ovat menettäneet shokkiarvoaan lukuun ottamatta aivan äärimmäisiä tapauksia, joita vielä voidaan pitää alakulttuurina. Hyvin pitkälle viedyt kehonmuokkausprosessit voivat vieläkin kauhistuttaa katsojaa, mutta ne ovat lähinnä viihteellistettyjä kuriositeetteja.

3.3 Teknologinen ruumis

Käsitykset ihmisruumiin luonnollisuudesta ja luonnottomuudesta ovat nyky-yhteiskunnassa pitkälti murtuneet. Ruumiin synnynnäisiä ominaisuuksia ei enää nähdä muuttumattomina totuuksina, vaan muokattavina ja tarvittaessa korjattavina välineinä. Lääketieteen ja teknologian käyttäminen biologisen ruumiin täydentäjinä on arkipäivää. Jo lapsuudessa aloitetaan ruumiin kemiallinen ja teknologinen parantelu. Erilaisten vitamiinien ja hivenaineiden ottamista pidetään tarpeellisena, vaikka pyrittäisiinkin monipuoliseen ruokavalioon. Varhain aloitetussa lääkityksessä korostetaan ennaltaehkäisyn tarpeellisuutta. Puutteellisia aisteja voidaan helposti korjata teknologisilla laitteilla kuten esimerkiksi silmälaseilla ja kuulokojeilla.

Tekonivel- ja jopa sydämentahdistinleikkaukset ovat nykyään jo lähes rutiinitoimenpiteitä. Monet vakavat vammat ja synnynnäiset ruumiilliset epämuodostumat voidaan hoitaa lääketieteen ja teknologian yhteisvoimin, eikä esimerkiksi synnynnäinen liikuntarajoitteisuus ole este normaalille elämälle. Ei-toivottuja tuntemuksia ja mielialoja vastaanakin on omat lääkkeensä.

Teknologia liittyy elämäämme niin kiinteästi, että sitä pidetään länsimaissa jo itsestäänselvänä. Ihmisen persoona ei ole sidottu ruumiillisiin rajoituksiin, vaan keho on tahdonalaisesti muokattavissa. Ruumis voidaan nähdä välineenä, jota pitää säännöllisesti huoltaa, jotta se säilyttäisi optimaalisen toimintakykynsä. Mekaanisten varaosien ja implanttien ei ajatella vähentävän ihmisyyttä, mutta jotkin uudet lääketieteelliset keksinnöt, kuten kantasolututkimus ja kloonaukset ovat herättäneet keskustelua. Varsinkin monet uskonnollisesti vanhoilliset tahot näkevät solutasolla tapahtuvan kehonmuokkauksen eettisenä ongelmana.

Teknologistuneen rumiin käsitteeseen liittyy myös ihmisen vuorovaikutuskeinojen laajentuminen. Konkreettisesti ruumiiseen liitettävien lisäosien lisäksi tekniikkaa käytetään myös ihmisten välisien suhteiden muodostamisessa ja ylläpidossa. Vallitsevasta ajasta kertoo se, kuinka suosittuja esimerkiksi erilaiset Internetin yhteisöpalvelut ovat. Yksilön läsnäolo voi ilmetä myös virtuaalisesti sen sijaan, että olisi sidottu konkreettisesti ruumiillisuuteensa. Virtuaalisen identiteetin laskelmoidumpi kontrolloiminen on myös helpompaa kuin kasvokkain tapahtuvassa vuorovaikutuksessa. Globalisoituminen ilmenee konkreettisesti yhä useampien ihmisten elämässä sosiaalisten yhteyksien laajenemisena.

Stelarc (Stelios Arkadiou) on kreikkalais-austraalialainen performanssi- ja kehotaiteilija, joka hyödyntää teoksissaan viimeisimpiä lääketieteellisiä ja teknologisia ratkaisuja. Stelarc keskittyy tutkimaan ihmisruumiin mahdollisuuksia ja rajoja käyttäen hyväkseen robotiikkaa, proteeseja sekä virtuaalitodellisuutta. Orlanin lailla myös Stelarc käyttää usein hyväkseen myös lääketiedettä. Toisin kuin Orlan, joka kommentoi kosmeettisilla leikkauksillaan keinotekoisia kauneusihanteita, Stelarc sen sijaan asettaa kyseenalaiseksi koko kehon aitouden. Stelarcin teoksia leimaa ajatus, että ihmisruumis on itsessään jo vanhentunut työkalu, jota tulee päivittää teknologian avulla.

Stelarc on uransa aikana rakentanut niin mekaanisen, ohjattavan kolmannen käden, kuin myös koko kehon jatkeena toimivan, liikkuvan ulkoisen tukirangan. Taiteilija on hyödyntänyt myös teknologian mahdollistamaa vuorovaikutusta esimerkiksi teoksissaan, jossa ihminen liitetään koneeseen, joka manipuloi liikkeitä. Teos altistaa ruumiin vastaanottamaan sähköisesti komentoja ulkopuolisilta tahoilta, jotka pakottavat lihakset liikkumaan. Laitteeseen liitetty henkilö ei voi itse hallita kehoaan, vaan noudattaa mekaanisesti muiden antamia käskyjä.

Vuonna 2006 Stelarc istutti kirurgisesti soluviljellyn korvan vasempaan käsivarteensa. Leikkauksessa korvaan liitettiin myös mikrofoni vastaanotin, jonka

avulla sillä olisi voinut ”kuulla”. Toimiessaan suunnitellusti korvalla olisi voinut Internetin välityksellä kuunnella, missä taiteilija liikkuu. Vastaanotin jouduttiin kuitenkin poistamaan hyvin pian tulehduksen ja hylkimisreaktion takia, mutta testeissä laite toimi hyvin ihonkin alla ollessaan. Stelarc suunnittelee käyttävänsä käsivartensa korvaa tulevissa Internet-elin-projekteissaan.

(Kuva)

Orlan ennen leikkausta

(Kuva)

Stelarc ja korva kirurgisesti liitettynä käsivarteensa

4 RUUMIS 2.0 (LOPUKSI)

Nykyisen länsimaaisen ruumiskuvan muodostumisen taustalla on vaikuttanut kristillinen moraaliteoria, joka on jakanut ihmisen ruumiiseen ja sieluun. Ruumis on nähty likaisena ja syntisenä materiaalina, jota sielun, eli järjen, tulisi hallita. Protestanttinen puritaanisuus vieläpä ennestään korosti ruumiin alisteista asemaa suhteessa järkeen. Uskonnollisessa asketismissa on paljon yhtäläisyyksiä esimerkiksi erilaisten syömis- ja ruumiinkuvahäiriöiden kanssa. Askeettia ja anorektikkaa voi yhdistää samankaltainen tarve kokea henkistymistä ja merkityksellisyyttä kuihduttamalla ruumistaan. Kristillisen perinteen vaikutusta länsimaissa lieenee sekin, että kun koetaan tarvittavan muutosta, ohjataan se nimenomaan yksilön vastuulle. Itseään on helpompi muuttaa kuin yhteiskuntaa. Äärimmäisyyksiin viedyllä ruumiskontrollilla voidaan kokea voivansa vaikuttaa edes johonkin. Tavallaan länsimaissa ihannoitu individualismi ei siis enää palvele yksilön hyvinvointia, vaan toimii pakotteena.

Jälkiteollisen yhteiskunnan vaikutuksesta näyttäisi ruumiskin muuttuvan kulutushyödykkeeksi, jonka hyväksytyn laadun määrittelevät kaupankäynnin lait. Ruumiillisuus tuotteistetaan. Mainonta käyttää hyväkseen mielikuvia, joka ideaalinen ruumiskin viimekädessä on. Mainonnan antama kuva ihmisestä on usein stereotyyppittävä ja kaksiulotteinen. Ideaalisen ruumiin keskeisin ominaisuus on se, että se on saavuttamaton. Tavarointa ja erilaisia palveluita kuluttamalla voidaan ostaa hetkellinen, pieni toivo, että parempi elämä on hiukan lähempänä.

Yhteiskunnallista vallankäyttöä voi ilmentää myös käsitys normaalista ruumiista. Kuitenkin voisi ajatella, että juuri normaaliutta ei ole olemassa kuin ainoastaan määriteltynä epänormaalin kautta. Vähemmistönä olevat, jotenkin erilaiset, ruumiinmuodot katsotaan tarpeellisiksi nostaa esiin julkisuudessa, joten jäljelle jäävä massa määritellään normaaliksi. Käsitys normaali on aina sopimuksenvarainen ja tapauskohtainen, sillä se riippuu rajauskriteereistä.

Suhtautumista ikääntymiseen ja lihavuuteen kulttuurissamme leimaa samankaltainen, liioiteltu, pelko. Vanheneminen tunnustetaan välttämättömäksi osaksi elämää, mutta sen merkkejä ei saisi ihmisessä näkyä.

Niin laihat kuin lihavatkin ihmiset opetetaan pelkäämään jo lihomisen mahdollisuuttakin, kuin se olisi jatkuvasti vaaniva hirviö, jota vastaan pitää koko ajan olla valppaana valmis taistelemaan. Jo termi ”lihominen” viittaa siihen, että ylipainon kertyminen tapahtuu salakavalasti ja ihan kuin itsestään, kun taas sitä vastoin ”laihduuttaminen” sekä ”painonhallinta” vaativat yksilön aktiivista ja määrätietoista toimijuutta.

Teollisuuden ja median kuvailemaa ideaalista ruumista on mahdotonta saavuttaa, mutta ihmiset on opetettu tavoittelemaan erilaisten tuotteiden lupaamaa onnellisuutta. Vaikka laihdutus- ja kosmetiikkateollisuuden kuluttajista suurin osa on vielä naisia, alkaa tuotteiden mainonta yhä enemmän tavoitella myös miehiä. Kiinnostavaa, että kummallekin sukupuolelle suunnatussa mainonnassa käytetyt keinot ovat lähes samat. Mainonnassa korostetaan tuotteen käyttäjän haluttavuutta ja elämänlaatua.

Laihdutus- ja kosmetiikkateollisuus kuuluu suurimpiin teollisuudenaloihin luultavasti siksi, että niiden tuottamat hyödykkeet koetaan jatkuvasti tarpeellisina. Varsinkin laihdutus- ja kosmetiikkatuotteiden suuressa myynissä on kiinnostava ristiriita. Elintasolihavuuden ajatellaan länsimaissa olevan ennenkaikkea seurausta yltäkylläisyydestä ja kerskakulutuksesta, mutta kuitenkin ongelmaan tarjotaan ratkaisua lisäämällä kulutusta entisestään.

Läntistä maailmaa vaivaavan ruumiista vieraantumisen näkyvin oire lieenee jatkuvasti arkipäiväistyvempi plastiikkakirurgia. Pienenpien yksittäisten leikkausten ohella varsinkin Amerikassa alkavat jo yleistyä laajamittaisemmatkin muodonmuutokset, jossa ihmisen koko ruumis tavallaan rakennetaan uudelleen.

Orlanin leikkausperformanssit aiheuttivat 90-luvun alussa kauhistusta ja paheksuntaa, mutta nykyään on tavallista nähdä julkisuudenhenkilöitä, jotka ovat käyneet läpi paljon radikaalimpiakin operaatioita. Erkki Karvonen on Aamulehdessä 28.5. 1998 ilmestyneessä tekstissään kommentoinut yhteiskunnan keinotekoistavaa markkinointikoneistoa. Karvonen on muunmuassa käyttänyt esimerkkinään edesmennyttä pop-ikonia Michael Jacksonia, jonka ulkonäön muutosta on pohtinut myös sosiologi Risto Heiskala (Kohti keinotekoista yhteiskuntaa. 1996). Kehon muokkaaminen halutunlaiseksi viittaa siihen, että myös julkisuuden henkilöt vaikuttavat massatuotetuilta kulutushyödykkeiltä.

Rintojen suurentamisten ja kasvojen kohotusten lisäksi plastiikkakirurgisina operaatioina alkavat yleistyä myös esimerkiksi sukuelinten muotoilut ja tiukentamiset. Trendin rantautumista myös Suomalaisille klinikoille voi ennakoida sen nopea yleistyminen Virossa. Pärnulaisten plastiikkakirurgia klinikan, Villa Medican, Internetsivuilla mainostetaan esimerkiksi häpyhuulten ja klitoriksen leikkauksia vedoten terveydellisiin näkökohtiin. Mainoksessa annetaan myös ymmärtää, että klinikka on alkanut tarjota intiimialueen leikkauksia nimenomaan kysynnän lisääntyttyä. On kiinnostavaa pohtia, millä perusteella tietyn ruumiinosan silpominen on lääketiedettä ja toisen taas väkivaltaa, kun kyse ei ole suoranaisestä toiminnallisesta haitasta.

Halu muuttaa kirurgisesti ruumis täysin keinotekoiseksi voidaan nähdä myös pysyvyyden tavoitteluna.

Poistamalla ruumiista kaikki luonnolliset, iän myötä tulevat muutokset, muututaan mainoskuvaston ideaali-ihmiseksi vailla omaa persoonaa ja merkkejä eletystä elämästä.

Ruumiin uudelleen tekeminen kuvastaa myös laskelmoidusti luotua identiteettiä. Saman kaltaisena siirtymäriittinä voidaan ajatella sitä, että taiteilija määrittää itselleen uuden identiteetin ottamalla erityisen taiteilijanimen. Kehonmuokkauksen parissa työskennelleiden esimerkkitaiteilijoideni tapauksessa kaikki olivat ottaneet uuden nimen. Kuitenkin, toisin kuin Fakir Musafar ja Stelarc, Orlan erottautui vanhasta identiteetistään myös muuttamalla kasvojensa ulkonäön.

Omassa taiteellisessa työskentelyssäni maalaamani ihmishahmo ei välttämättä muistuta minua, vaikka se olisikin maalattu itseäni esittävästä valokuvasta. ”Minä” en ole sen enempää läsnä maalauksieni henkilöissä, kuin olen vaikkapa valokuvissa. Kuvien hahmot rakentuvat omiksi henkilöikseen tulkinnan kautta ja niiden ruumiillisuus voi muodostua symboliksi eri merkityksille. Henkilön koko identiteetti on jatkuvasti muuttuva. Vaikka mustavalkoinen jaottelu ruumiiseen ja mieleen tuntuu riittämättömältä määrittelemään yksilön koko olemuksen, voisi kuitenkin Stelarcin tapaan ajatella, että ruumis toimii ikään kuin käyttöliittymänä mielelle.

4 LÄHTEET

Naomi Wolf. 1996. Kauneuden myytti - kuinka mielikuvilla hallitaan naista. Helsinki: Kirjayhtymä

Atte Oksanen. 2009. Äärimmäistä kulttuuria - extreme minuuksien historiaa dadaismista Hunter S. Thompsoniin. Helsinki: Johnny Kniga Kustannus

Taina Kinnunen. 2008. Lihaan leikattu kauneus - kosmeettisen kirurgian ruumiillistuneet merkitykset. Helsinki: Gaudeamus

Taina Kinnunen. 2001. Pyhät bodarit - yhteisöllisyys ja onni täydellisessä ruumiissa. Helsinki: Gaudeamus

Katariina Kyrölä, Hannele Harjunen (toim.). 2007. Koolla on väliä! - lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli. Helsinki: Like

Henry Laasanen. 12.9.2010. Millainen on naisellinen nainen? Uusi Suomi. [viitattu 1.10.2010]. Saatavissa: <http://henrylaasanen.puheenvuoro.uusisuomi.fi/43393-millainen-on-naisellinen-nainen>

Henry Laasanen. 30.9.2010. Millainen on miehekäs mies? Uusi Suomi. [viitattu 1.11.2010]. Saatavissa: <http://henrylaasanen.puheenvuoro.uusisuomi.fi/47666-millainen-on-miehekäs-mies>

Erkki Karvonon. Ja minkähänlainen keho teille saisi olla? -Keinotekoisuuden yhteiskunnassa ihmiskehostakin tulee valinnainen. Ilmestynyt Aamulehdessä 28.5.1998

Kuvat:

Orlan:

<http://www.medienkunstnetz.de/works/reincarnation/images/2/> [viitattu: 4.12. 2010]

Stelarc:

<http://web.stelarc.org/images.html> [viitattu: 4.12. 2010]

Viggo Wallensköld: Vuoden nuori taiteilija 2005. Näyttelykatalogi. Tampere: Tampereen taidemuseo (2005)

Satu Itkonen. Selkoa nykytaiteesta. 2008. Helsinki: Kirjapaja

Jarmo Mäkilä. Näyttelykatalogi. Helsingin kaupungin taidemuseo. Taidemuseo tennispalatsi. Helsinki: Itikka. 2008